

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова Супруна Миколи Олексійовича на дисертаційну роботу Сергєєвої Наталії Вікторівни «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху», що представлена до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

1. Актуальність теми дисертації.

Сьогодні для України як європейської держави, на теренах якої відбувається втілення прогресивних соціальних цінностей, питання рівності, інклюзивності, безбар'єрності особливо важливі. При Кабінеті Міністрів України створено Раду безбар'єрності, схвалено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затверджено Плани заходів із реалізації Стратегії, які містять низку пріоритетних проєктів. В умовах воєнного часу питання безбар'єрності у всіх сферах суспільного життя набуває ще більшої актуальності.

Інклюзивне навчання є одним із основних напрямів реформування національної системи освіти, мета якого – реалізація права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, створення безбар'єрного освітнього середовища відповідно до індивідуальних потенційних можливостей кожного учня. Важливим завданням модернізації освіти дітей з особливими освітніми потребами є впровадження інформаційних технологій, сучасних засобів навчання, інтерактивних допоміжних методик, які також виступають елементом безбар'єрності, пристосування під час освітнього процесу.

У такому контексті діти з сенсорними порушеннями, зокрема слуху, потребують більшої уваги та підтримки з огляду на специфіку комунікації. Особливі потреби учнів початкових класів з порушеннями слуху передбачають наявність відповідних компетентностей у педагогів щодо подолання психологічних, комунікаційних бар'єрів на різних етапах уроку.

Проблема актуалізується у зв'язку з переходом початкової ланки на новий зміст освіти. Зокрема, у 2018 році затверджено єдиний Державний стандарт початкової освіти, який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання й компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані та є основою для розроблення типових та інших освітніх програм. Типову освітню програму початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами введено в дію з 2018/2019 навчального року. Фактично йдеться про відмову від спеціальних навчальних програм для дітей з порушеннями слуху, зору, мовлення тощо (на державному рівні); специфіка залишається, але специфіка не змісту (він єдиний для всіх), а умов, форм, методів, засобів, супроводу, які відповідають потребам. Такі новації є необхідними, відповідають міжнародним підходам, втім слід визнати, що вони можуть зумовлювати певні труднощі, потребують відповідного вивчення.

Сформульована мета дослідження відображає очікуваний кінцевий результат і полягає в теоретичному обґрунтуванні й апробації технологічних та організаційних основ застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху.

З огляду на зазначене, дисертаційна робота Сергєєвої Наталії Вікторівни «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» *є вкрай актуальною та значущою.*

2. Наукова новизна та теоретичне значення дослідження.

Наголошуючи на найсуттєвіших здобутках дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне зазначити результати, що мають безперечну новизну, а саме:

уперше науково обґрунтовано теоретичні засади застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з

порушеннями слуху з позицій інклюзивного, компетентнісного підходів та в контексті оновлених нормативних вимог;

визначено технологічні основи, теоретично обґрунтовано та розроблено технологію створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху, яка спрямована на забезпечення технологічних вимог створення ІНМК та містить чіткі етапи її реалізації (аналіз потреб цільової аудиторії; вибір дизайну інтерфейсу користувача, технологій та інструментів; розроблення навчального контенту; інтеграція мультимедіа та інтерактивних елементів; тестування та валідація; запуск та підтримка);

обґрунтовано і визначено організаційні основи впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів для учнів з порушеннями слуху як комплекс заходів, які забезпечують оптимальне впровадження та використання ІНМК (відповідність нормативній базі, стандартизація матеріалів; підготовка та навчання педагогів; планування освітнього процесу; моніторинг і оцінка ефективності; ресурсна підтримка);

поглиблено та уточнено сутність поняття «інтерактивні навчально-методичні комплекси в початковій освіті дітей з порушеннями слуху»;

– зміст та структурні компоненти інтерактивних навчально-методичних комплексів, технічні і функціональні вимоги до електронних додатків до підручників, особливості їх впровадження в початковій освіті дітей з порушеннями слуху, зокрема в умовах дистанційного та змішаного навчання;

подальшого розвитку набули організаційно-методичні аспекти проведення моніторингу та апробації інтерактивних навчально-методичних комплексів для закладів загальної середньої освіти з метою їх вдосконалення;

зміст та методики підготовки педагогів до упровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху з урахування вікових особливостей, інтересів та індивідуальних особливих потреб учнів;

форми і методи цифровізації освітнього процесу у системі загальної середньої освіти, усвідомлення місця цифровізації у розвитку загальної середньої освіти.

Важливим, на нашу думку, є розроблення на основі результатів теоретичного аналізу, дослідження практичного досвіду з урахуванням основних положень компетентнісного підходу *технологію створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху*, в межах якої визначено чіткі етапи її реалізації: аналіз потреб цільової аудиторії; вибір дизайну інтерфейсу користувача, технологій та інструментів; розроблення навчального контенту; інтеграція мультимедіа та інтерактивних елементів; тестування та валідація; запуск та підтримка; аналіз та оптимізація. Цільова аудиторія: учні з ООП, педагоги, асистенти вчителів, батьки. *Впровадження означеної технології орієнтовано на створення доступного, адаптивного та мультимедійного освітнього середовища, яке враховує унікальні потреби учнів і сприяє їх успішному навчанню та соціальній інтеграції.*

Дисертацію виконано як складову частину науково-дослідних тем відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України: «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху», 2021-2023 рр. (державний реєстраційний номер теми 0121U108670); «Науково-методичне забезпечення реалізації змісту освіти дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного стану», 2024-2025 рр. (державний реєстраційний номер теми 0124U000493).

3. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: визначені технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху використано при створенні нормативних документів: «Вимоги до інтерактивного електронного додатка до

підручника» (Наказ МОН України від 19.04.2024 р. № 548), «Порядок проведення апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти» (Наказ МОН України від 13.06.2024 р. № 845).

За результатами дисертаційного дослідження розроблено освітні програми підвищення кваліфікації педагогів та рекомендації щодо впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися при створенні інтерактивних навчально-методичних комплексів, електронних додатків до підручника для різних вікових груп дітей, а також у системі підвищення кваліфікації педагогів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Чернівецького навчально-реабілітаційного центру № 2 «Родина» (довідка №01-03/363 від 17.12.2024 р.), Житомирської спеціальної школи №2 Житомирської обласної ради (довідка №168 від 25.11.2024 р.); методичну роботу Інклюзивно-ресурсного центру №3 Деснянського району м. Києва (довідка №34 від 22.10.2024 р.), Інклюзивно-ресурсного центру №10 Шевченківського району м. Києва (довідка №46 від 12.09.2024 р.); роботу з підвищення кваліфікації педагогічних працівників спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху Всеукраїнської громадської організації «Об'єднання нечуючих педагогів» (довідка №14 від 06.01.2025 р.); роботу з підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої та позашкільної освіти Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України (довідка №78 від 05.12.2024 р.).

Варто зазначити, що в межах дослідження авторкою взято участь у реалізації Інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» (Наказ МОН України від 02.04.2021 р. № 406); Всеукраїнського освітнього проєкту «Досвід онлайн» з розроблення освітніх програм та організації курсів підвищення кваліфікації педагогічних

працівників; Всеукраїнського освітнього проєкту «Буду вправним першачком», в межах якого розроблено програми та проведено курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників (коуч-сесії) та ін.

Важливо, що результати дослідження буде впроваджено під час роботи у складі робочої групи Міністерства освіти і науки України з напрацювання змін до Вимог до інтерактивного електронного додатка до підручника (Наказ МОН України від 01.04.2025 р. №532).

4. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки; поєднанням методів кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; ефективністю експериментальної роботи, що проведена в умовах реального освітнього процесу закладу вищої медичної освіти.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, шляхом обговорення на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації.

Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Сергєєвої Наталії Вікторівни «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з

анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 243 сторінках, основний текст складає 179 сторінок, у тексті міститься 1 таблиця та 46 рисунків.

Слід відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал. Так, відповідно до *першого завдання* визначено теоретичні засади та нормативні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху. Зокрема, теоретичні засади дослідження вказаних комплексів складають положення соціокультурного підходу до розуміння особливих освітніх потреб, компетентнісного підходу в освіті, дидактики початкової освіти, спеціальної педагогіки (сурдопедагогіки). На увагу заслуговує здійснений авторкою аналіз понятійно-категоріального апарату, відмінностей між електронним підручником і електронним додатком до підручника. З-поміж переваг використання інтерактивних навчально-методичних засобів визначено реалізацію індивідуалізації навчання; сприяння вмотивованості здобувачів освіти з урахуванням їхніх інтересів і потреб; створення умов для поступового формування навичок самостійної роботи, предметних компетентностей. Відповідно до завдань дослідження також уточнено сутність поняття «інтерактивні навчально-методичні комплекси в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» як комплекси матеріалів, розроблених для реалізації певної навчальної програми, що містять підручники, робочі зошити, методичні посібники для вчителя, аудіо- та відеоматеріали, е-додатки, мультимедійні презентації, інтерактивні завдання тощо; враховують вікові та індивідуальні особливі освітні потреби учнів; передбачають системну підготовку педагогів до їх реалізації.

Відповідно до *другого завдання* визначено технологічні основи, обґрунтовано та розроблено *технологію створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей*

з порушеннями слуху. Розроблена технологія містить чіткі етапи реалізації, зокрема: аналіз потреб цільової аудиторії; вибір дизайну інтерфейсу користувача, технологій та інструментів; розроблення навчального контенту; інтеграція мультимедіа та інтерактивних елементів; тестування та валідація; запуск та підтримка. Заключним є етап аналізу та оптимізації, завдяки якому компоненти ІНМК можуть бути адаптованими з урахуванням виявлених недоліків, фахових пропозицій, потреб індивідуалізація освітнього процесу. Технологічні основи впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів для дітей з порушеннями слуху, які пропонує авторка, орієнтовані на створення доступного, адаптивного та мультимедійного освітнього середовища, яке враховує особливі освітні потреби учнів і сприяє їх успішному навчанню та соціальній інтеграції.

На позитивну оцінку заслуговують визначенні дисертанткою організаційні основи, які забезпечують оптимальне впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів для учнів з порушеннями слуху. Вважаємо за доцільним розгляд наступних аспектів: *відповідність нормативній базі, стандартизація матеріалів* (розроблення навчальних матеріалів відповідно до освітніх стандартів, типових та модельних програм із інтегруванням елементів інтерактивності; розроблення змісту і структури з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, особливих освітніх потреб; застосування уніфікованого підходу до дизайну, навігації та інтерактивних елементів тощо); *підготовка та навчання педагогів* (тренінги, курси підвищення кваліфікації та ін. з метою ознайомлення з актуальними технологічними розробками, формування вмінь адаптувати ІНМК до індивідуальних освітніх потреб учнів; курси підвищення кваліфікації з метою формування інклюзивної компетентності, інших компетентностей, необхідних для роботи з дітьми з порушеннями слуху); *апробація* (визначення ефективності і практичної життєздатності ІНМК у реальних умовах навчання; внесення змін і поліпшення якості); *планування освітнього процесу* (оптимальне інтегрування до освітнього процесу з відповідністю до

навчальних цілей); *моніторинг і оцінка ефективності* (перевірка відповідності освітнім стандартам, навчальній програмі, технічним характеристикам тощо; оцінювання ефективності шляхом моніторингу успішності учнів, рецензій педагогів; використання результатів для оновлення та оптимізації ІНМК); *ресурсна підтримка* (забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування ІНМК та досягнення освітніх цілей).

На виконання *третього завдання* здійснено експериментальну перевірку технологічних та організаційних основ та апробацію інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху. Експериментальна робота відбувалася в ході всеукраїнського опитування за участі педагогічних працівників з різних областей України; всеукраїнського обговорення за участі учасників професійних вайбер спільнот ТОВ «Генеза»; проведення фокус-груп за участі представників експертного середовища.

Важливо, що за результатами експерименту авторкою визначено переваги використання ІНМК для дітей з ООП, зокрема з порушеннями слуху (підвищення мотивації до навчання, що зумовлено залученням учнів/учениць до інтерактивних завдань та елементів гри; індивідуалізація завдяки створенню персоналізованих траєкторії навчання; розвиток цифрової грамотності; розширення можливостей якісного дистанційного навчання в умовах воєнного часу). Визначено особливості та виявлено труднощі впровадження ІНМК, а саме: технічні, що полягають в недостатньому забезпеченні обладнанням (інтерактивні дошки, ноутбуки, сенсорні екрани тощо) закладів освіти; методичні, що стосуються відсутності адаптованих програм, нестачі спеціалізованих матеріалів (зокрема, для аудіо/візуальних потреб); педагогічні, пов'язані з недостатнім рівнем підготовки педагогів до роботи з ІНМК. Узагальнено основні причини виявлених проблем: недостатнє фінансування, відсутність комплексного підходу до організації

інклюзивного навчання в окремих регіонах, низький рівень цифрової грамотності серед педагогів і учнів.

Відповідно до *четвертого завдання* розроблено *рекомендації щодо впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху*. Акцентовано на окремих важливих аспектах упровадження ІНМК в освітній процес початкової освіти дітей з порушеннями слуху, а саме: під час добору навчального матеріалу необхідно враховувати можливості молодших школярів з порушеннями слуху, зокрема рівень розвитку слухового сприймання, володіння словесним мовленням та/або жестовою мовою; навчальний матеріал має відповідати віковим особливостям та пізнавальним можливостям учнів; важливо створювати позитивну навчальну атмосферу, добирати матеріал, який буде цікавим і доступним для дитини. Визначено основні принципи добору навчального матеріалу: *комплексність* (має охоплювати основні навчальні дисципліни, при цьому акцент робиться на розвитку мовлення, читання, письма та математичних навичок); *наочність* (використання візуальних матеріалів (картинок, фотографій, відео тощо) допомагає краще засвоїти інформацію); *активність*: залучення дітей до активних форм роботи (ігри, вправи, проєкти) підвищує їхню мотивацію до навчання); *індивідуалізація* (матеріал має адаптуватися до індивідуальних потреб і можливостей кожного учня); *системність* (навчальний матеріал подається послідовно, від простого до складного, з повторенням пройденого).

На увагу заслуговує той факт, що упровадження ІНМК дало змогу продемонструвати можливості їх використання в умовах війни. Інтерактивні навчально-методичні комплекси активно використовуються для дистанційного навчання, зокрема на державному рівні через платформи «Всеукраїнська школа онлайн» (ВШО), «Файно», «IZZI» та ін.

Отже, представлений дисертанткою аналіз результатів дослідження засвідчив ґрунтовність проведеної експериментальної роботи і підтвердив ефективність і доцільність запропонованих технологічних та організаційних

основ застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху.

Дисертація Сергєєвої Наталії Вікторівни засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможлиблює стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні результати дослідження викладено в наукових працях, зокрема: 4 статті у наукових фахових виданнях України (у тому числі тих, які індексуються у міжнародних наукометричних базах); 4 публікації апробаційного характеру: 3 тез, 1 стаття; 3 публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації: освітні програми підвищення кваліфікації педагогів.

7. Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Н.В. Сергєєвої, водночас можна висловити такі зауваження та побажання, врахування яких могло б надати роботі більшої цілісності і завершеності:

1. В контексті використання інтерактивних засобів навчання в освітньому процесі дисертанткою доцільно обрано саме категорію учнів з порушеннями слуху, представлено особливості навчання дітей цієї групи в початковій школі – візуалізація навчального матеріалу, реалізація діяльнісного підходу, формування соціальних та комунікативних навичок, впровадження корекційно-розвивальних методик. (параграф 1.2.). В

теоретичній і емпіричній частинах (перший та другий розділи) частково дисертантка представляє більш загальний аспект застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з особливими освітніми потребами, утім не диференціює за специфікою порушень. Водночас, порівняння особливостей використання інтерактивних засобів навчання для учнів з особливими потребами, зумовленими різними порушеннями (прошеннями зору, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку тощо) було б цікавим і доцільним.

2. Доцільним і важливим є аналіз *історичних аспектів проблеми*, зокрема представлений у параграфі 1.3. Водночас, на наш погляд, презентований історичний аспект є недостатнім, потребує більш детального висвітлення питання створення електронних версій підручників, застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі початкової школи.

4. Вагомим практичним результатом дисертаційного дослідження є організовані за участі дисертантки Всеукраїнські освітні проекти «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти», «Досвід онлайн», «Буду вправним першачком», в межах яких підготовлено освітні програми та проведено курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників, серію навчально-методичних вебінарів, коуч-сесії тощо. Водночас, доцільно було б, на наш погляд, подати ці програми у додатках.

4. Заслуговує на позитивну оцінку детальне висвітлення особливостей організації роботи зі створення, апробації та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з особливими освітніми потребами в межах діяльності ТОВ «Генеза». На нашу думку, його доцільно було б доповнити аналізом практики підготовки інтерактивних навчальних матеріалів іншими освітніми корпораціями (проаналізувати наявний досвід, навчальні програми підвищення кваліфікації педагогів,

матеріали для батьків, механізми адаптації, інструменти зворотного зв'язку для отримання інформації щодо сприйняття здобувачами освіти навчального матеріалу тощо).

8. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Висловлені побажання та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Сергєєвої Н.В. «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» за актуальністю, змістом, наукової новизною, практичним значенням та повнотою викладу даних відповідає спеціальності 016 Спеціальна освіта та вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019) і Постановою КМ України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанов КМ України №341 від 21.03.2022 року; №502 від 19.05.2023; №507 від 03.05.2024), а його авторка – Сергєєва Н.В. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

**Опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти Національного
університету кораблебудування
імені адмірала Макарова**

Микола СУПРУН

